

Διαχρονικός ο Ρόλος του Εθελοντισμού στην Προστασία Κοινωνικά Αποκλεισμένων Παιδιών και Νέων: Τα Παράδοξα της Επισιτιστικής Ανασφάλειας στην Ελλάδα, η Τράπεζα Τροφίμων και η «Κιβωτός του Κόσμου»

ΤΣΟΜΠΑΝΟΓΛΟΥ ΓΙΩΡΓΟΣ*

Περίληψη

Η μεγάλη κοινωνική κρίση στην Ευρώπη την τελευταία δεκαετία και φυσικά στην Ελλάδα επέφερε μεγάλες κοινωνικές αλλαγές στην αντιμετώπιση της σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Τον Ιανουάριο του 2014 ξεκίνησε το Ταμείο για την Ευρωπαϊκή Βοήθεια για τους Πλέον Στερημένους (TEBA) το οποίο αποτέλεσε ένα πλέον σύμβολο Ευρωπαϊκής αλληλεγγύης. Η εργασία διερευνά το θέμα αντιμετώπισης της ανθρωπιστικής κρίσης στην χώρα μας εστιάζοντας σε δύο θεσμούς που προϋπήρχαν αυτής (της ιδιωτικής μη-κερδοσκοπικής Τράπεζας Τροφίμων και της Κιβωτού του Κόσμου και οι οποίες δραστηριοποιούνται στο πεδίο εφαρμογής του TEBA. Το ήμισυ των τροφίμων που διανέμεται στην Ευρώπη προέρχεται από αυτόν τον θεσμό. Στην χώρα μας το μόνο μέλος της Ομοσπονδίας είναι η ιδιωτική Τράπεζα Τροφίμων η οποία έχει δικό της δίκτυο διανομής. Παραμένει εκτός των πόρων του δικτύου Ευρωπαϊκής αλληλεγγύης (;). Παράλληλα ένα σημαντικό μη-κερδοσκοπικό Ίδρυμα (Κιβωτός του Κόσμου) ενισχύεται από την Τράπεζα Τροφίμων αλλά δεν έχει συνδρομή από το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα (TEBA). Το δίκτυο ενίσχυσης των αδυνάμων στην Ευρώπη έχει πολλές μορφές αλλά κυρίαρχες είναι αυτές του Ερυθρού Σταυρού, της Διακονίας της Εκκλησίας και της Πολιτείας οι οποίες λειτουργούν με το θεσμό των Τραπεζών Τροφίμων και των αγροτικών συνεταιρισμών. Στην χώρα μας παρατηρούνται αξιοπρόσεκτες απουσίες συνεργασιών οι οποίες έχουν τραγικές επιπτώσεις για τους μακροχρόνια ανέργους συμπολίτες μας και όχι μόνο. Η κοινωνική αλληλεγγύη βοηθά στην διαχείριση των κοινωνικών κινδύνων της φτώχειας. Η αδυναμία λειτουργίας ενός τέτοιου συστήματος διαθλάται στην καθημερινότητα της κάθε πόλης και αποτυπώνεται στον ημερήσιο Τύπο ως παραβατικότητα. Η διαχείριση της φτώχειας αποτελεί βασικό στοιχείο πρωτογε-

νούς κοινωνικού ελέγχου (πρόληψη) και υποχρέωση της Πολιτείας. Η αστυνομία αποτελεί θεσμό που ασκεί δευτερογενή κοινωνικό έλεγχο (καταστολή) αλλά δεν μπορεί να χρησιμοποιείται στην θέση του πρώτου συνεχώς διότι διακυβεύεται η κοινωνική συνοχή. Βλέπουμε τα αποτελέσματα της ανομίας καθημερινά στο κοινωνικό μας θέατρο.

*Τακτικός Καθηγητής Κοινωνιολογίας της Εργασίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Διευθυντής, Εργαστήριο Κοινωνιολογίας της Εργασίας, Πανεπιστήμιο του Αιγαίου, Μυτιλήνη, τηλ. 22510 36518, 6973985432

Ένα κοινωνικό δεδομένο πρέπει να εξηγείται με την ανάλυση των κοινωνικών αιτιών που το σχημάτισαν προκειμένου να οδηγηθούν οι υπεύθυνοι και η κοινή γνώμη σε γνώση για τις κοινωνικές πολιτικές αναμόρφωσης και πρόληψης. Στην πρόσφατη δημοσίευση του Κοινωνικού Πορτραίτου της Ελλάδας 2016-2017¹ επισημαίνεται η αποτυχία εκσυγχρονισμού της Ελληνικής κοινωνίας στα πλαίσια της Κοινωνικής Ευρώπης.² Η ενδελεχής ανάλυση σχετικών δεικτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης τεκμηριώνει ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε μια πρωτοφανή κοινωνική παρά οικονομική κρίση, όπως είθισται να αναφέρεται και να αντιμετωπίζεται επίσημα από τους χρηματιστικο-τραπεζικούς κυρίως κύκλους που μονοπωλούν τις συζητήσεις. Το κοινωνικό πρόβλημα όπως η ανεργία νέων και η φτώχεια, για παράδειγμα, έχουν μέγα κόστος θεραπείας.

Ο κοινωνικός και πολιτικός κατακερματισμός που διαπιστώνεται στους θεσμούς και στις πρακτικές έχει επιφέρει τα αντίθετα αποτελέσματα, καθώς δεν «εκσυγχρόνισε» τις κοινωνικές πολιτικές (τομέας υπηρεσιών παιδείας και κατάρτισης, υγείας, εργασίας, και άλλων κοινωνικών υπηρεσιών). Για παράδειγμα, η τόσο σημαντική, για τους έχοντες ανάγκη, υπηρεσία «Βοήθεια στο Σπίτι» επί 15 έτη δεν κατάφερε να ενταχθεί στις βασικές υπηρεσίες των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης).^{2,3,4} Επιπροσθέτως το κυρίαρχο ιατρικό μοντέλο του συστήματος υγείας στηρίζεται σε ιδιωτικές σχέσεις εκμετάλλευσης αναγκών υγείας παρά στο κοινωνικό μοντέλο της κοινοτικής υγείας το οποίο στηρίζεται στην πρόληψη. Η συγκρότηση του δημοσίου συμφέροντος στηρίζεται και στην πρόληψη της ασθένειας η οποία απαιτεί τον συνυπολογισμό κοινωνικών μέτρων εργασιακής ασφάλειας. Η ανεργία και μάλιστα η μακροχρόνια έχει δραματικές επιπτώσεις στην υγεία.⁵ Η ακραία φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, εάν δεν ρυθμισθούν αποτελεσματικά, επιφέρουν αρνητικές μειώσεις στην λειτουργία του λεγόμενου *πρωτογενή κοινωνικού ελέγχου* ο οποίος στηρίζεται στους θεσμούς της οικογένειας, της εκπαίδευσης, της προστασίας των παιδιών αλλά και των ευπαθών κοινωνικών τάξεων. Αποτέλεσμα αυτού είναι η υποβάθμιση των μηχανισμών αυτών και η ασθενική τους λειτουργία δίνοντας κύριο ρόλο σε θεσμούς *δευτερογενούς κοινωνικού ελέγχου*, δηλαδή σε αυτούς που εκφράζονται ως *μηχανισμοί καταστολής*. Η διαρκής κοινωνική επισφάλεια και υποβάθμιση των πρωτογενών μορφών κοινωνικού ελέγχου επιφέρει μείωση στο *περιβάλλον της κοινωνικής συνοχής και φυσικά στην κοινωνική εμπιστοσύνη*, πεδία λειτουργίας της κοινωνίας των πολιτών.⁶ Όταν

η ανεργία φθάσει σε απαγορευτικά ποσοστά, δηλαδή πέραν του 30%, τότε είναι δύσκολο να ρυθμισθεί ο κοινωνικός κίνδυνος που επιφέρει η φτώχεια, χωρίς μηχανισμούς καταστολής ή την φυγή στο εξωτερικό των πλέον εξειδικευμένων εργαζομένων.⁷ Η επερχόμενη κατάσταση διαρκούς λειτουργίας των δευτερογενών μορφών καταστολής επιφέρουν μια διαρκή ρευστότητα και ανομία στην κοινωνία και οικονομία η οποία είναι δύσκολο να διακυβερνηθεί. Σε τέτοιες συνθήκες απαιτείται συνέργεια όλων των κοινωνικών φορέων, με κυρίαρχη μορφή τους δημόσιους και τους μη-κερδοσκοπικούς (εθελοντικούς) φορείς, για την αντιμετώπιση αυτών των κοινωνικών καταστροφών. Η Δια-Βίου Μάθηση αποτελεί την απάντηση στην κρίση αυτή η οποία στηρίζεται σε υποδομές, όπως ο Εθνικός Κατάλογος των Επαγγελματιών, βάσει του οποίου τα επαγγέλματα με τις εκπαιδευτικές τους δεξιότητες και τα εργασιακά τους δικαιώματα θα έχουν συμβατότητα (correspondence) με τον κόσμο της εργασίας. Η οργάνωση αυτή των επαγγελματιών και η αντιστοιχία των δεξιοτήτων με τις θέσεις εργασίας είναι εφικτή με τον υπερκερασμό των πελατειακών σχέσεων που επηρεάζουν ισχυρά, στην περίπτωση μας, την απασχόληση και την εκπαίδευση/κατάρτιση.³ Η ανάδυση της σημασίας αλλά και σύνδεσης του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τις θέσεις της εξειδικευμένης εργασίας αποτελεί βασικό παράγοντα καταπολέμησης τους κοινωνικού αποκλεισμού και κοινωνικής κινητικότητας στις τωρινές συνθήκες διεθνοποίησης της γνώσης και ψηφιοποίησης της εργασίας.

Στην Ευρωζώνη η εργασία, η κοινωνική προστασία και η υγεία αποτελούν βασικό μέρος του γενικού συμφέροντος. Το γενικό συμφέρον εκφράζεται θεσμικά μέσω μιας ενιαίας κοινωνικής πλατφόρμας λειτουργίας της κοινωνικής συνοχής που στηρίζεται στις εργασιακές δεξιότητες. Η σημασία της ενιαίας και αδιάρρηκτης οργανωτικά κοινωνικής πολιτικής, που έχει και τον διπλό ρόλο του πρωτογενούς κοινωνικού ελέγχου, δείχνει την σπουδαιότητα της σε σύγκριση με την χώρα μας, όπου διαπιστώνεται μια πανσπερμία ρυθμίσεων αλλά και φορέων οι οποίοι δεν συνεργάζονται μεταξύ τους για το κοινό «κοινωνικό» πρόβλημα, την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το κοινωνικό πρόβλημα της φτώχειας και της ανεργίας φαίνεται να αντιμετωπίζεται με συγκρουόμενες αρμοδιότητες μεταξύ των διαφορετικών φορέων οι οποίοι δεν λειτουργούν στα πλαίσια μια κοινής οργανωτικά πλατφόρμας που συγκροτείται στη βάση της εθνικής πολιτικής για την απασχόληση με βάση τον γενικό σχεδιασμό για τις περιφε-

ριακές δεξιότητες και τις ανάγκες αναπαραγωγής των συνθηκών εργασίας.² Μερικά κοινωνικά φαινόμενα όπως η νεανική ανεργία και η παιδική φτώχεια, οι οποίες είναι σε ακραία επίπεδα, αποτελούν συμπτώματα αυτού του κατακερματισμού ο οποίος και δικαιολόγησε τις επιμέρους υπερβολικές περικοπές στους πόρους για τις κοινωνικές υπηρεσίες, την υγεία και την εκπαίδευση, επιφέροντας αυτά τα δραματικά αποτελέσματα.⁴

Η λειτουργία ενός συστήματος που θα διασφαλίζει ένα *ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα* για την προστασία των κοινωνικά αδυνάτων (μητέρων και παιδιών), ενώ υφίσταται στην Ευρωζώνη (πλην της Ιταλίας, η οποία όμως άρχισε πρόσφατα να εφαρμόζει το μέτρο αυτό) παραμένει το ζητούμενο, όπως άλλωστε και η λειτουργία ενός οργανισμού καταπολέμησης της φτώχειας στα πλαίσια του αντίστοιχου ευρωπαϊκού δικτύου.

Στη συνέχεια εστιάζουμε στο θέμα αντιμετώπισης της ανθρωπιστικής κρίσης στην χώρα μας ερευνώντας, στα πλαίσια της δημόσιας πολιτικής, δύο μη-κερδοσκοπικούς οργανισμούς που δρουν στους τομείς αυτούς και που προϋπήρχαν της κρίσης, την ιδιωτική και μη-κερδοσκοπική Τράπεζα Τροφίμων και την Κιβωτό του Κόσμου, οι οποίες δραστηριοποιούνται στον τομέα της καταπολέμησης της φτώχειας των πλέον στερημένων στη χώρα μας.

Τράπεζα Τροφίμων

Τα στοιχεία από την μελέτη του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ)⁸ για την διατροφική κρίση δείχνουν ότι η Τράπεζα Τροφίμων (ιδιωτική μη-κερδοσκοπική πρωτοβουλία της ΑΒ-Βασιλόπουλος) αποτελεί μια ορατή παρέμβαση σε έναν τομέα άκρως σημαντικό για την καταπολέμηση της φτώχειας.

Το σύστημα στηρίζεται σε δωρεές τροφίμων από τους καταναλωτές σε συνεργαζόμενες αλυσίδες σουπερ-μάρκετ. Παράλληλα, ενώ θεσμοθετήθηκε με τον Ν4238/2014 η απαλλαγή του ΦΠΑ από δωρεές τροφίμων, στην πράξη αυτή δεν εφαρμόζεται. Επιπλέον, ενώ θεσμοθετήθηκε με τον Ν 4430/2016 η λειτουργία του *Τρίτου Τομέα (μη κερδοσκοπικού)* για την Κοινωνική Οικονομία, στην πράξη η αιτούμενη καθιέρωση της κοινωνικο-οικονομικής λειτουργίας του Εθελοντισμού δεν βρίσκει σύμφωνους τους οικονομικούς θεσμούς, οι οποίοι ενδεχομένως πιέζονται από κερδοσκοπικούς παράγοντες. Οι κερδοσκοπικές επιχειρήσεις επιφέρουν πιέσεις, μέσω του σχετι-

κού υπουργείου, το οποίο δεν κατανοεί τη μη κερδοσκοπική ή ηθική οικονομία των εθελοντικών και γενικού συμφέροντος κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και τις κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην οποία και θα αναφερθούμε περαιτέρω.

Το Ταμείο Βοήθειας προς τους πλέον Στερημένους (ΤΕΒΑ)

Τον Ιανουάριο του 2014 οργανώθηκε το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Πλέον Στερημένους (ΤΕΒΑ) το οποίο αποτέλεσε ένα πλέον σύμβολο Ευρωπαϊκής αλληλεγγύης (3,8 δις. για 2014-2020). Η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των Τραπεζών Τροφίμων εκπροσωπεί περί τις 260 Τράπεζες Τροφίμων σε 21 χώρες της ΕΕ. Το ήμισυ των τροφίμων που διανέμεται στην Ευρώπη προέρχεται από αυτόν τον θεσμό, το υπόλοιπο από την βιομηχανία τροφίμων (22%), τα εμπορικά καταστήματα (17%) και τους ιδιώτες (14%).⁹ Στην χώρα μας το μόνο μέλος της Ομοσπονδίας είναι η Τράπεζα Τροφίμων που ιδρύθηκε από την εταιρεία ΑΒ Βασιλόπουλος το 1979, η οποία οργάνωσε δίκτυο διανομής για τα τρόφιμα τροφοδοτώντας κοινωφελή ιδρύματα και τους έχοντες ανάγκη στηριζόμενη κυρίως σε ιδιωτικές προσφορές. Η Τράπεζα Τροφίμων παραμένει εκτός των πόρων του δικτύου της Ευρωπαϊκής αλληλεγγύης. Παράλληλα ένα σημαντικό μη-κερδοσκοπικό Ίδρυμα (Κιβωτός του Κόσμου) ενισχύεται από την Τράπεζα Τροφίμων μην έχοντας επίσης συνδρομή από το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα (FEAD) το οποίο δραστηριοποιείται μέσω του Υπουργείου Εργασίας και τους δήμους (ΤΕΒΑ). Το δίκτυο ενίσχυσης των αδυνάμων στην Ευρώπη έχει πολλές μορφές αλλά κυρίαρχη είναι αυτή του Ερυθρού Σταυρού, της Διακονίας της Εκκλησίας και της Πολιτείας. Αυτοί λειτουργούν με τον θεσμό των Τραπεζών Τροφίμων οι οποίες συνεργάζονται απευθείας με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς.

Το πρόβλημα της φτώχειας και ανεργίας των νέων στην Ελλάδα. Το θέμα ενώ είναι ένα πολυσήμαντο κοινωνιολογικά φαινόμενο, το οποίο εμπεριέχει την ολότητα της τμημάτων κοινωνικής διακυβέρνησης δηλαδή την υγεία, την οικονομία, την παιδεία στο σύνολό τους. Στην περίπτωση μας αφήνουμε χωρίς κοινωνική φροντίδα ένα σεβαστό μέρος του ευπαθούς πληθυσμού (νέοι, ηλικιωμένοι, μακροχρόνια άνεργοι κ.α.) λόγω *αδύνατης* οργάνωσης των κοινωνικών μας πολιτικών. Η μη συσχέτιση της φτώχειας με την διατροφική ασφάλεια δείχνει επίσης ένα παράδοξο για Ευρωπαϊκή χώρα φαινόμενο.

Η χώρα μας παρουσιάζει μεγάλη σπατάλη στα τρόφιμα συγκριτικά με το μέσο όρο της ΕΕ28 (5,1% έναντι 2,3%).¹¹ Την ίδια στιγμή η επισιτιστική ανασφάλεια που συνοδεύεται με πείνα είναι υπολογίσιμη σε νοικοκυριά με παιδιά.⁹ Το ενδιαφέρον είναι ότι η επισιτιστική ανασφάλεια στην Ελλάδα δεν οφείλεται σε ανεπάρκεια της συνολικής προσφοράς τροφίμων στη χώρα μας, όπως δείχνει ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών, όπου η Ελλάδα κατέχει την 23^η θέση μεταξύ 206 χωρών, με βάση τη συνολική προσφορά τροφίμων ανά άτομο.¹⁰ Αυτό προφανώς συμβαίνει διότι δεν υπάρχει η αναγκαία συνέργεια μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών (περιβάλλοντος, εργασίας, τουριστικής οικονομίας, οικονομικών, ανάπτυξης) στα πλαίσια οργάνωσης μιας κυκλικής οικονομίας (τα τρόφιμα δεν κομποστοποιούνται, ούτε υπάρχει πλήρης ανακύκλωση με το αντίστοιχο τίμημα χρεώσεων ούτε διατίθενται τα υπόλοιπα αυτών), η οποία θα επέφερε πρόστιμα στην σπατάλη τροφίμων. Το περιβαλλοντικό αυτό κόστος θα μπορούσε να αποσοβηθεί με την αναδιανομή τροφίμων στους έχοντες ανάγκη.

Οι Τράπεζες Τροφίμων αποτελούν ένα βασικό μέτρο κοινωνικής στήριξης των ανέργων και φτωχών, καθώς είναι αποδέκτες του πλεονάσματος τροφίμων από ξενοδοχεία, εστιατόρια, αγροτικές επιχειρήσεις, κ.ά. Η καταπολέμηση της σπατάλης τροφίμων θα μπορούσε να λειτουργήσει παράλληλα με λοιπές δράσεις του Κοινωνικού Ταμείου όπως είναι η γραμμή φτώχειας (*poverty line*) και το εγγυημένο εισόδημα, δίνοντας το στίγμα μιας ουσιαστικής περιβαλλοντικής πολιτικής.

Το Ταμείο Επισιτιστικής Βοήθειας (ΤΕΒΑ) προβλέπει για την Ελλάδα να λάβει 281 εκατ. ευρώ την περίοδο 2014-2020 (δεύτερη σε κατάταξη ανάμεσα σε 21 χώρες).¹⁰ Η μεταφορά αυτών των πόρων θα επέφερε αναμφισβήτητη μεγάλη ανακούφιση στους πληγέντες από την μεγάλη ένδεια και ανεργία. Είναι αξιοσημείωτο όμως ότι το 2014-2015, στην κατάταξη απορρόφησης πόρων του ΤΕΒΑ, η Ελλάδα βρισκόταν στην 19^η θέση ανάμεσα στις 21 χώρες με εγκεκριμένες δαπάνες! Η μορφή λειτουργίας της επισιτιστικής βοήθειας στην ΕΕ έχει λάβει καθολικά σχεδόν την μορφή των Τραπεζών Τροφίμων. Η ίδρυση αυτών των Δημοσίων Τραπεζών στην χώρα μας δεν έχει ακόμα προχωρήσει με τη μορφή που λειτουργεί στην υπόλοιπη ΕΕ. Η λειτουργία αυτών των Τραπεζών στην ΕΕ παρέχει ένα διπλό οικονομικό και κοινωνικό όφελος, επιτρέποντας τους αγροτικούς συνεταιρισμούς να διαθέσουν τα προϊόντα τους

στους έχοντες επισιτιστική ανάγκη. Επομένως, είναι θεμιτό στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής κοινωνικής απάντησης στην ανθρωπιστική κρίση να γίνει αντίστοιχη θεσμική ρύθμιση (Τραπεζες Τροφίμων) στην Ελλάδα. Αυτό θα επέφερε οικονομική ανακούφιση στους αγρότες και κτηνοτρόφους της χώρας μας με την διάθεση των προϊόντων τους στον έχοντα επισιτιστική ανάγκη πληθυσμό.

Οι βασικοί πυλώνες λειτουργίας της Κοινωνικής Αλληλεγγύης στοχεύουν στην διακυβέρνηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στα κράτη μέλη. Τα προαναφερθέντα καταδεικνύουν στην πράξη την κοινωνική πολιτική της ΕΕ αλλά και την ιδιάζουσα μετάφραση αυτής στην ελληνική πραγματικότητα.

Η κοινωνική προστασία στη χώρα μας δίνει υπερβολικά μεγάλη έμφαση, μέσω του κοινωνικού προϋπολογισμού, στις *συντάξεις*. Η έλλειψη επαρκών υποδομών κοινωνικής βοήθειας στην πράξη καθιστά τις συντάξεις ένα αναποτελεσματικό 'άτυπο εργαλείο' καταπολέμησης της φτώχειας και του αποκλεισμού.³

Η παιδική φτώχεια θεωρείται βασικός δείκτης των κοινωνικών συνθηκών διαβίωσης. Το Γράφημα 1 δείχνει τα ποσοστά της παιδικής φτώχειας στην Ε.Ε. το 2012, όπου η Ελλάδα κατέχει την 4^η θέση στην παιδική φτώχεια (26,9 % έναντι 20,8% του μέσου όρου της ΕΕ).¹¹ Το Γράφημα 2 απεικονίζει διαχρονικά, από το 2005 έως το 2012, το ποσοστό παιδιών κάτω των 18 ετών σε κατάσταση φτώχειας (35,4% στην Ελλάδα).¹¹ Το δε ποσοστό φτώχειας σε νέους 16-24 ετών, το 2012, ήταν 32,3 %, σχεδόν 9 μονάδες μεγαλύτερο από τον μέσο όρο στην Ε.Ε (βλέπε Γράφημα 3).¹¹

Η κοινωνική κατάσταση των ανέργων και των παιδιών αλλά και νέων αποτελεί μία πρώτης τάξεως στόχευση της ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής, διότι εγκυμονεί κινδύνους διάρριξης κοινωνικής συνοχής. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η επισιτιστική δράση αποτέλεσε για την ΕΕ μια κατεπείγουσας σημασίας πολιτική.

Η Τράπεζα Τροφίμων στην Ελλάδα

Η Τράπεζα Τροφίμων ιδρύεται το 1995 ως ανεξάρτητο και αυτοδιοίκητο κοινωφελές ίδρυμα με πρωτοβουλία του Γεράσιμου Βασιλόπουλου

(Προεδρικό Διάταγμα ΦΕΚ 540/21.6.95). Η Τράπεζα Τροφίμων αποτελεί μια κοινωνική καινοτομία για την Ελλάδα με αποκλειστικό σκοπό την καταπολέμηση της πείνας και τον περιορισμό της σπατάλης τροφίμων. Από την ίδρυσή της εντάσσεται ως ισότιμο μέλος στην Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Τραπεζών Τροφίμων (FEAD), φέρνοντας στην Ελλάδα το πρότυπο των υπολοίπων Τραπεζών Τροφίμων της Ευρώπης.

Η βαθιά και παρατεταμένη οικονομική κρίση στην Ελλάδα έχει σοβαρές κοινωνικές προεκτάσεις. Ως αποτέλεσμα της μακροχρόνιας ανεργίας και της πτώσης του κατά κεφαλήν εισοδήματος σημαντικό μέρος του πληθυσμού αντιμετωπίζει δυσκολίες για την εξασφάλιση των απαραίτητων.² Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η λειτουργία των Τραπεζών Τροφίμων, οι οποίες συνεισφέρουν καθοριστικά τόσο στην καταπολέμηση της επισιτιστικής ένδειας (food poverty), όσο και στη μείωση της σπατάλης τροφίμων.

Η υφισταμένη ιδιωτική Τράπεζα Τροφίμων συγκεντρώνει τρόφιμα σε καταστήματα των Σκλαβενίτης, My Market και ΑΒ Βασιλόπουλος ορισμένες ημερομηνίες και ώρες με την συνδρομή εθελοντών που εργάζονται για την διακίνηση των τροφίμων με την βοήθεια και εθελοντών οδηγών, οι οποίοι χρησιμοποιούν τα αυτοκίνητά τους. Τα προϊόντα είναι δωρεά από τους κοινούς καταναλωτές.

Στην Ευρώπη, οι Τράπεζες είναι δημόσιες και χρηματοδοτούνται από το ΤΕΒΑ, αγοράζουν δε τρόφιμα οι ίδιες από συνεταιρισμούς και τα διανέμουν στους έχοντες ανάγκη και οι οποίοι φυσικά είναι ταυτοποιημένοι μέσω του συστήματος διαχείρισης της ανεργίας (ΟΑΕΔ). Η Τράπεζα Τροφίμων στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έρευνα του IOBE, δεν έχει σχετική συνεργασία με την Υπηρεσία του ΤΕΒΑ (Υπουργείο Εργασίας), αλλά ούτε και τον ΟΑΕΔ. Συνεργάζεται με την Κιβωτό του Κόσμου διαθέτοντας τις δωρεές τροφίμων που διαχειρίζεται σε εθελοντική βάση. Ο εθελοντισμός αποτελεί μέρος μιας γενικής φροντίδας προς τους ανέργους και τους έχοντες ανάγκη (Ιδρύματα) το οποίο στην Ευρώπη είναι σχετικά περιορισμένο ως ποσοστό δεδομένου ότι το κοινωνικό σύστημα λειτουργεί ενταξιακά για όλους με βάση το δημόσιο συμφέρον για την αντιμετώπιση των κοινωνικών κινδύνων. Στην περίπτωση μας θα έπρεπε να γίνει σύμπραξη δημοσίου (ΤΕΒΑ) και ιδιωτικού (μη-κερδοσκοπικού χαρακτήρα Τράπεζα Τροφίμων) φορέων, με σκοπό την συνέργια για την καταπολέμη-

ση της πείνας. Είναι, βέβαια, ειρωνικό την ίδια στιγμή να λειτουργούν στην χώρα μας συμπράξεις *δημοσίου και ιδιωτικών (κερδοσκοπικού χαρακτήρα) φορέων* σε μάλλον διευρυμένη βάση.

Η Κιβωτός του Κόσμου

Η Κιβωτός του Κόσμου¹², ένας εθελοντικός μη- κυβερνητικός οργανισμός μέριμνας και προστασίας μητέρας και παιδιού που ιδρύθηκε το 1998 από μέλος της Εκκλησίας της Ελλάδος, αποτελεί παράδειγμα απάντησης στις ανάγκες προστασίας και φροντίδας παιδιών και μητέρων σε ανέχεια. Η Κιβωτός λειτουργεί χωρίς *καμία δημόσια επιχορήγηση*, με τη στήριξη των πολιτών και χορηγούς, όπως είναι η Τράπεζα Τροφίμων. Ο εθελοντισμός είναι πολυ-επίπεδος, καθώς το έργο της Κιβωτού πλαισιώνεται από ανθρώπινο δυναμικό εκατοντάδων εθελοντών αλλά και εμμίσθων επαγγελματιών. Σε συνεργασία με τις Εισαγγελίες Ανηλίκων, τους φορείς προστασίας και τις υπηρεσίες για τα δικαιώματα των παιδιών, αναλαμβάνει το μέγιστο των ανηλίκων στα έξι παραρτήματα (Αθήνα, Διόνυσος, Πειραιάς, Βόλος, Πωγωνιανή, Χίος). Παιδιά τα οποία έχουν υποστεί κακοποίηση, παραμέληση και έχοντας ανάγκη προστασίας βρίσκουν καταφύγιο στην Κιβωτό. Τα παιδιά ζουν σε μεγάλα σπίτια με παιδαγωγούς-φροντιστές για την καθημερινότητα τους και είναι μια μη ιδρυματικού τύπου φροντίδα. Επίσης, κύριο μέλημα της Κιβωτού είναι όταν υπάρχει γονέας που ενδιαφέρεται για το παιδί και έχει την ικανότητα να το φροντίσει, να μη γίνεται απομάκρυνση από την οικογένεια. Ακόμα και σε περιπτώσεις μονογονεϊκών οικογενειών με σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, που απευθύνονται για βοήθεια, παρέχουν στήριξη σε πολύ βασικές τους ανάγκες, όπως τρόφιμα, ρουχισμό, και όλα όσα χρειάζονται.¹²

Τα παιδιά σήμερα βρίσκουν ένα οικογενειακό περιβάλλον στην Κιβωτό του Κόσμου χάρις στις προσπάθειες του πατέρα Αντώνιου Παπανικολάου. Με τις εθελοντικές εισφορές της κοινωνίας των πολιτών και χωρίς την *συνδρομή δημοσίου φορέα* φροντίζουν μέσω ενός αρκετά καλά οργανωμένου συστήματος λειτουργίας, το οποίο είναι εμφανές από την ηλεκτρονική τους ιστοσελίδα αλλά και την επίπτωσή των δράσεών τους στην ευρύτερη κοινωνία.

Ακολουθεί ένα παράδειγμα του τρόπου ανάπτυξης των κοινωνικών μη- κερδοσκοπικών υπηρεσιών της Κιβωτού με την περίπτωση χορηγίας από πολίτη ενός συγκεκριμένου Δήμου το οποίο περιγρά-

φεται στη τοπική εφημερίδα του Δήμου Διονύσου Αττικής.

«Αυτό όμως που δεν είναι ακόμη ευρέως γνωστό, είναι το γεγονός πως η Κιβωτός του Κόσμου εδώ και ένα μήνα περίπου βρήκε ακόμη ένα ασφαλές λιμάνι, στην Άνοιξη του Δήμου Διονύσου. Όπως μας ενημερώνει ο πατέρας Αντώνιος, κάτοικος της περιοχής δώρισε επιπλωμένο ακίνητο ιδιοκτησίας της επί της οδού Λυκαβηττού στην Κιβωτό του Κόσμου, για να το αξιοποιήσει για τους σκοπούς της ως Σπίτι Φιλοξενίας. Η δωρεά, συνεχίζει ο ιερέας, δεν θα μπορούσε να γίνει σε καλύτερη στιγμή, μια που έτσι η Κιβωτός μπόρεσε να εκτονώσει τον πληθυσμό των παιδιών- που συνεχώς αυξάνεται- στα άλλα Σπίτια της. Στο Σπίτι της Άνοιξης μένουν σήμερα 17 παιδιά, όλα αγόρια μια που οι δομές της Κιβωτού δεν είναι μεικτές, ηλικίας 5-15 ετών, που φοιτούν στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο της Άνοιξης. Επειδή μάλιστα οι μαθητές Δημοτικού είναι πολλοί, 4 από αυτούς πηγαίνουν προσωρινά στο Δημοτικό του Αγ. Στεφάνου, ενώ μέσα στη σχολική χρονιά θα μεταφερθούν στην Άνοιξη, όπου θα δημιουργηθεί ακόμη ένα τμήμα. Ο πρώτος τοπικός φορέας, μάλιστα, που άμεσα ήρθε σε επαφή και ανταποκρίθηκε στις ανάγκες του νέου Σπιτιού ήταν ο Αθλητικός Όμιλος Άνοιξης, που δίνει τη δυνατότητα σε όλα τα παιδιά να συμμετέχουν στα τμήματά του εντελώς δωρεάν. Τα παιδιά, μας λέει ο πατέρας Αντώνιος, είναι όλα ελληνόπουλα, ανάμεσά τους και έλληνες Ρομά, ενώ δυο από αυτά είναι από την Ουγκάντα, γεννημένα όμως στην Ελλάδα, “γιατί η Κιβωτός αγκαλιάζει όλα τα παιδιά. Και πρέπει να σας πω ότι με τη μόρφωση και την αγωγή που παίρνουν τα παιδιά κοντά μας, δεν μπορεί κανείς να ξεχωρίσει αν είναι ελληνόπουλα ή όχι.... Στη Χίο υπάρχει μια μεγάλη ομάδα εθελοντριών κυριών που έχουν αναλάβει όχι μόνο τα ελληνάκια αλλά και τα προσφυγάκια, που τα άφηναν στην Κιβωτό με μόνο τα βρεγμένα ρούχα τους. Αλλά και στον Πειραιά έχουμε αναπτύξει μεγάλο δίκτυο εθελοντών».¹³

Τον Ιούνιο του 2017, η Κιβωτός του Κόσμου εντάχθηκε σε τρία Εθνικά Μητρώα που λειτουργούν σε τρία διαφορετικά υπουργεία στην Αθήνα. Το πρώτο αφορά το Εθνικό Μητρώο Φορέων Ιδιωτικού Τομέα Μη-κερδοσκοπικού χαρακτήρα που παρέχει υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και στο Ειδικό Μητρώο Εθελοντικών Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Το δεύτερο αφορά την πιστοποίησή της ως φορέα παροχής Κοινωνικής Φροντίδας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα από το Υπουργείο

Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και το τρίτο αφορά την Ένταξη με α/α 468 στο Ειδικό Μητρώο Μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων της Υπηρεσίας Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας (ΥΔΑΣ-4 Δ/ση) του Υπουργείου Εξωτερικών. Αυτό προφανώς δίνει το δικαίωμα στον Οργανισμό αυτό να λαμβάνει χρηματοδότηση από αντίστοιχες υπηρεσίες της ΕΕ για την ανθρωπιστική βοήθεια, η οποία αφορά και αλλοδαπούς πληθυσμούς στην Ελλάδα και φυσικά αποστολές στο εξωτερικό ως μέρος της Ευρωπαϊκής Αναπτυξιακής πολιτικής. Αυτό όμως που είναι σημαντικό είναι να δούμε αν η αναγνώριση αυτή σημαίνει και την ουσιαστική οικονομική συνδρομή για τις ουσιαστικές ανάγκες λειτουργίας των υποδομών του, οι οποίες είναι προφανές ότι έπρεπε να καλυφθούν από τους αντίστοιχους πολιτειακούς φορείς κοινωνικής αλληλεγγύης, δηλαδή τα δύο υπουργεία που ενέταξαν (Υγείας) και πιστοποίησαν (Εργασίας) την Κιβωτό. Παράλληλα, μεγάλοι οργανισμοί θα έπρεπε στα πλαίσια της εταιρικής ευθύνης να είχαν αναλάβει την κάλυψη βασικών αναγκών λειτουργίας όπως παρουσιάζονται με διαφάνεια στην ιστοσελίδα του Ιδρύματος.

Η κρίση της φτώχειας και του αποκλεισμού, της οποίας την αποτύπωση παρουσιάσαμε, δεν φαίνεται να έχει αλλάξει την δημόσια πολιτική απέναντι στο Ίδρυμα αυτό. Ίσως τελικά να υπάρχει και θέμα δημόσιας κοινωνικής διαχειριστικής ικανότητας όπως δείχνει και η αναγγελθείσα απόσυρση από την Ελλάδα του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού σε μερικούς μήνες.

Το παραπάνω παράδειγμα σε συνδυασμό με τα εθνικά δεδομένα που αφορούν την πολιτική διαχείρισης της ανθρωπιστικής κρίσης μας επιτρέπουν να ερμηνεύσουμε ότι η κοινωνική κρίση στην Ελλάδα, ενώ έχει διάρκεια, δεν φαίνεται να έχει επιφέρει τις αναγκαίες συστημικές αλλαγές για κοινωνικό εκσυγχρονισμό, με αποτέλεσμα η φιλανθρωπία/εθελοντισμός να είναι σημαντικές δυνάμεις αντιμετώπισης της παιδικής φτώχειας, χωρίς την συνδρομή των τοπικών «οικονομικών» θεσμών, οι οποίοι φαίνεται να μην εφαρμόζουν ευρωπαϊκές κοινωνικές πρακτικές. Γι' αυτό και το υφιστάμενο καθεστώς διαχείρισης της «οικονομικής κρίσης» είναι αναποτελεσματικό καθώς χαρακτηρίζεται από αποσπασματικές δράσεις (συχνά χωρίς διαφάνεια) και αδυναμία απορρόφησης κοινοτικών πόρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος όπως αυτού της επισιτιστικής κρίσης. Οι δύο σημαντικές ιδιωτικές πρωτοβουλίες, στις οποίες αναφερθήκαμε παραπάνω, δεν φαίνεται να συνδέονται με δράσεις του ουσιαστικά υπεύθυνου

οργανισμού για την χρηματοδότηση επισιτιστικών δράσεων σε ανέργους και άλλους σε ιδρύματα αλληλεγγύης. Η διατροφή είναι βασική ανάγκη για την καθημερινή ζωή, η αδυναμία παροχής της στους έχοντες ανάγκη, την στιγμή που υφίστανται έμπειροι οργανισμοί για την διαχείριση της διανομής αυτής θα πρέπει να γίνει αντικείμενο περαιτέρω διερεύνησης παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα όταν υπάρχουν αδιάθετα τόσα μεγάλα ποσά απο κοινοτικούς πόρους τα οποία σύν τοις άλλοις θα ενίσχυαν και την αγροτική οικονομία της χώρας.

Επίλογος

Η κρίση στην Ελλάδα είναι κοινωνική αλλά δεν αντιμετωπίζεται ως τέτοια. Τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα της παιδικής φτώχειας και ανεργίας αντιμετωπίζονται δραματικά χωρίς γενικούς κανόνες αλλά με εθελοντικές μορφές όπως η Κιβωτός του Κόσμου, μεταξύ άλλων, οι οποίες όμως δεν τυγχάνουν ουσιαστικής συνδρομής στην μάχη κατά της φτώχειας (παρά την επίσημή τους αναγνώριση). Η κατάσταση που έχουμε παρουσιάσει δείχνουν μια αποσπασματική και δύσκολο να κατανοηθεί κοινωνιολογικά διαχείριση ενός ακραίου και επικίνδυνου κοινωνικού φαινομένου της φτώχειας, της μακροχρόνιας ανεργίας, της ανεργίας των νέων. Παράλληλα η διατροφική κρίση υφίσταται σε συνθήκες διατροφικής επάρκειας αλλά και μεγάλης σπατάλης τροφίμων. Η Τράπεζα Τροφίμων αποτελεί ένα παράδειγμα που λειτουργεί στα πλαίσια της καταπολέμησης της πείνας σε χώρες της ΕΕ. Παράλληλα οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν τους συνεργάτες των Τραπεζών αυτών. Η αντιμετώπιση της φτώχειας αποτελεί βασική υποχρέωση κάθε πολιτείας ως στοιχείο βασικής κοινωνικής βοήθειας. Στην περίπτωση της Τράπεζας Τροφίμων της Ελλάδας είδαμε μία έλλειψη συνεργασίας με τον δημόσιο φορέα ευθύνης άσκησης αυτής της αλληλέγγυας δράσης την ίδια στιγμή που σημειώνεται υπερβολικά μικρή χρησιμοποίηση των διαθέσιμων πόρων. Δεν δημιουργούνται δημόσιες Τράπεζες Τροφίμων όπως σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Μια τέτοια συνεργασία θα ενίσχυε τους αγροτικούς συνεταιρισμούς στην χώρα και θα αύξηνε το μερίδιο τους στην αγορά. Δεν υπάρχουν δυστυχώς στις μεγάλες πόλεις της ηπειρωτικής Ελλάδας οι αναγκαίοι για την λειτουργία της αγοράς καταναλωτικοί συνεταιρισμοί (και τα καταστήματά τους). Η πολιτική για τις Τράπεζες Τροφίμων στην Ελλάδα θα έδινε μεγάλη βοήθεια στους αγρότες και κτηνοτρόφους που δεν έχουν αγορές στις μεγάλες πόλεις οι οποίες έχουν και τους έχοντες ανάγκη ανέργους.

Στην χώρα μας παρατηρούνται αξιοπρόσεκτες απουσίες συνεργασιών οι οποίες έχουν οδυνηρές επιπτώσεις για τους αδύνατους και τους κοινωνικά αποκλεισμένους. Το σύστημα αλληλέγγυας διανομής ειδών άμεσης ανάγκης στηριζόμενο στους συνεταιρισμούς και ένα κοινωνικό (γενικό) χαρακτήρα διαχείρισης των κινδύνων της φτώχειας και της μακροχρόνιας ανεργίας θα είχε σημαντική επίπτωση στην μείωση της εγκληματικότητας. Η διαχείριση της φτώχειας (κοινωνιολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί), μαζί με την εκπαίδευση/κατάρτιση, την οικογένεια, και την πολιτική απασχόλησης, αποτελούν βασικό στοιχείο πρωτογενούς κοινωνικού ελέγχου, το οποίο παράγει την κοινωνική συνοχή. Η αστυνομία αποτελεί τον κύριο δευτερογενή κοινωνικό έλεγχο προστασίας αλλά δεν μπορεί να χρησιμοποιείται διαρκώς στην θέση του πρωτογενή μηχανισμού ελέγχου. Το πρόβλημα (διακύβευμα) είναι η κοινωνική συνοχή και η ικανότητα κοινωνικής διακυβέρνησης με κοινωνικά μέτρα πρόληψης, αλληλεγγύη αντί καταστολής.^{4,6,14}

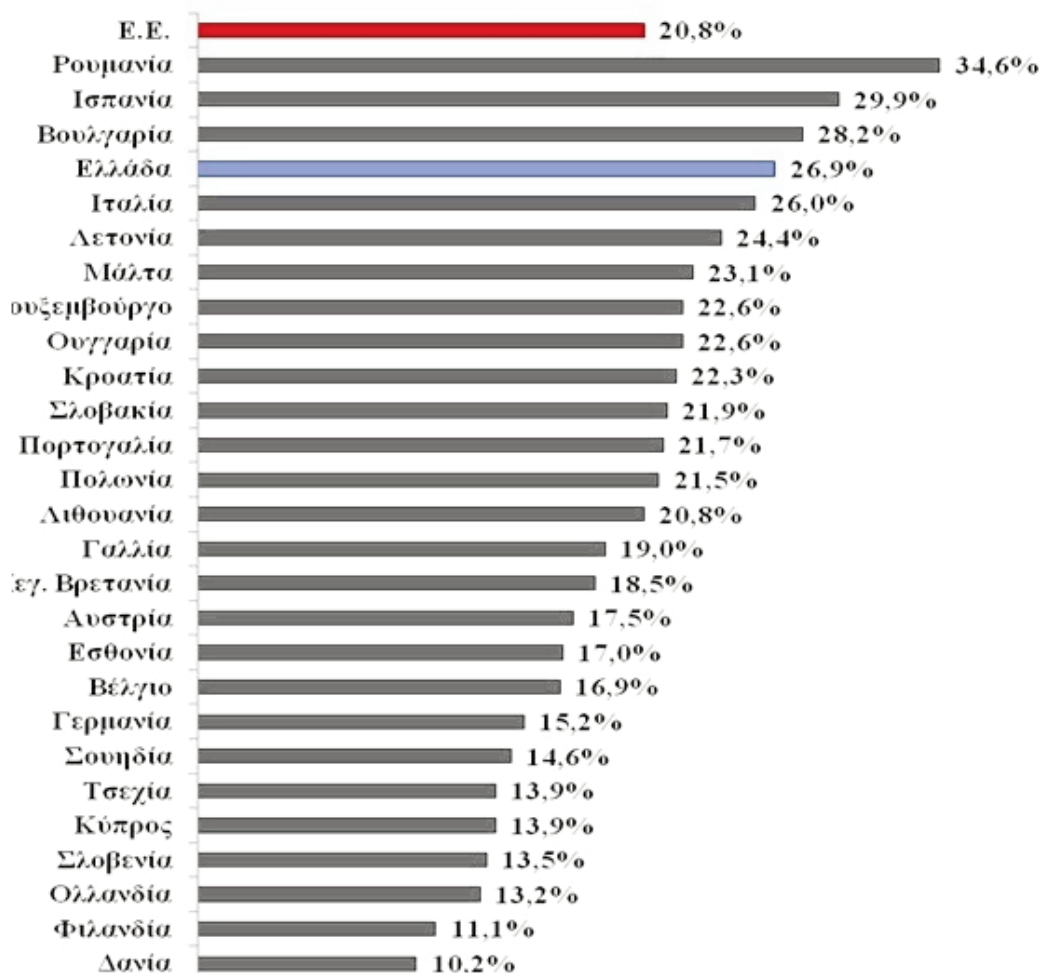
Οι εθελοντική δυναμική της κοινότητας (Εκκλησία- Κιβωτός του Κόσμου) και η Φιλανθρωπία ενός επιχειρηματία (Βασιλόπουλος- Τράπεζα Τροφίμων) αποτέλεσαν πρωτοβουλίες τις οποίες δεν βρήκε τρόπο να ενισχύσει η Πολιτεία. Η ακραία κοινωνική φτώχεια και μακροχρόνια ανεργία μαζί με την περιορισμένη ενίσχυση των εισοδημάτων με ευεργετήματα (benefits) έχει δημιουργήσει ίσως για πρώτη φορά συνθήκες για την τέλεια κοινωνική καταιγίδα. Η αδυναμία κοινωνικής ένταξης στην εργασία μεγάλης μερίδας νέων και η διαρκής φτώχεια,^{15,16} χωρίς επισιτιστική συνδρομή, σηματοδοτεί διάρρηξη του συστήματος του πρωτογενούς κοινωνικού ελέγχου και συνιστά προφανώς αναμενόμενους κινδύνους από πληθυσμούς που αναζητούν ανακούφιση και βοήθεια. Η αδυναμία να γίνει κατανοητό το φαινόμενο αυτής της μεγάλης ανισότητας θέτει σε κινδύνους την ασφάλεια της κοινωνίας. Πρέπει να ενισχυθούν οι προληπτικοί μηχανισμοί διαχείρισης της ανθρωπιστικής κρίσης μέσω συνεργασίας για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της ανεργίας. Θα πρέπει να γίνουν εταιρικές συμπράξεις με σκοπό να λυθεί αυτή η διατροφική, και όχι μόνο, κοινωνική κρίση, η οποία είναι πλέον κεντρικής σημασίας παράλο που αφορά το κοινωνικό περιθώριο.

Βιβλιογραφία

- 1.Μπαλούρδος, Δ., 2017, Αστική φτώχεια και «καλή διακυβέρνηση» στην Ελλάδα: Μία πρώτη προσέγγιση, στο *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2016-2017*, 2018, Επιμ. Ν. Δεμερτζής Δ. Μπαλούρδος, Η. Κικίλιας, Ν. Σπυροπούλου, Μ. Χρυσάκης, σελ. 375-400., Αθήνα, ΙΩΝ
- 2.Baricat E., Camarero M. The relative failure of the modernization of Greek society : economic crisis or societal crisis? Στο: Ν. Δεμερτζής, Δ. Μπαλούρδος, Η. Κικίλιας, Ν. Σπυροπούλου, Μ. Χρυσάκης (Επιμ.) *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2016-2017*, σελ. 121-140, Αθήνα, Εκδόσεις ΙΩΝ, Αθήνα, 2017.
- 3.Τζαννάτος, Ζ, 2016, *Η Ελλάδα των Μνημονίων 2010-2012, Οι αριθμοί, το Πρόγραμμα και η Διεθνής εμπειρία από το 1980*, Gutenberg
- 4.Tzannatos, Z. & Monogios, Y. 2012, Public Sector Adjustment Amidst Structural Adjustment in Greece: Subordinate, Spasmodic and Sporadic, in Daniel Yaughan-Whitehead (ed.), *Public Sector Adjustments in Europe : Scope, Effects and Policy issues*, London : Edward Elgar
- 5.Kentekelenis, A., Karanikolos, M, Papanikolas, I. et al ., 2011, Health effects of financial crisis : omens of a Greek tragedy, *Lancet*; 378: 145, 7-8
- 6.Osterberg, D., 1989, *Metasociology: An Inquiry into the Origins and Validity of Social Thought*, Norwegian University Press and Oxford University Press
- 7.Λαμπριανίδης, Λότης, 2011, *Επενδύοντας στην φυγή. Η διαδρομή επιστημόνων από την Ελλάδα την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα, Κριτική
- 8.Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE). *Η Τράπεζα Τροφίμων ως μέσο αντιμετώπισης της επισιτιστικής ένδειας και της σπατάλης τροφίμων στην Ελλάδα*, Εκθεση, Ιδρύμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Μελετών, Αθήνα. www.iobe.gr 2017
- 9.European Commission (2014), Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Investing in people: EU funding for employment and social inclusion, Social Europe guide volume 7
- 10.www.fao.org
- 11.<https://www.traptrof.gr>
- 11.www.eurostat.eu 2012
- 12.www.kivotostoukosmou.org
- 13.Οδός ΔΙΟΝΥΣΟΥ Ηλεκτρονική Εφημερίδα Δήμου Διονύσου, Μαρία Χαζάπη Εκδότρια 28/04/2017
- 14.Petropoulos, N. & Tsobanoglou, G. (eds.) 2014, *The Debt Crisis in the Eurozone: Social Impacts*, Newcastle, Cambridge Scholar Publishing
- 15.European Commission (2015), The Fund for European Aid to the Most Deprived (FEAD): Breaking the vicious circle of poverty and deprivation (Regulation (EC) 223/2014).
- 16.Petralias, A., Papadimitriou, E., Riza, E., Karagas, M., Zagouras, A., B.A., Linos, A, & DIATROFI Program Research Team,. The Impact of a school food aid program on household food insecurity. *European Journal of Public Health*, 2016, 26 (2), 290-6.

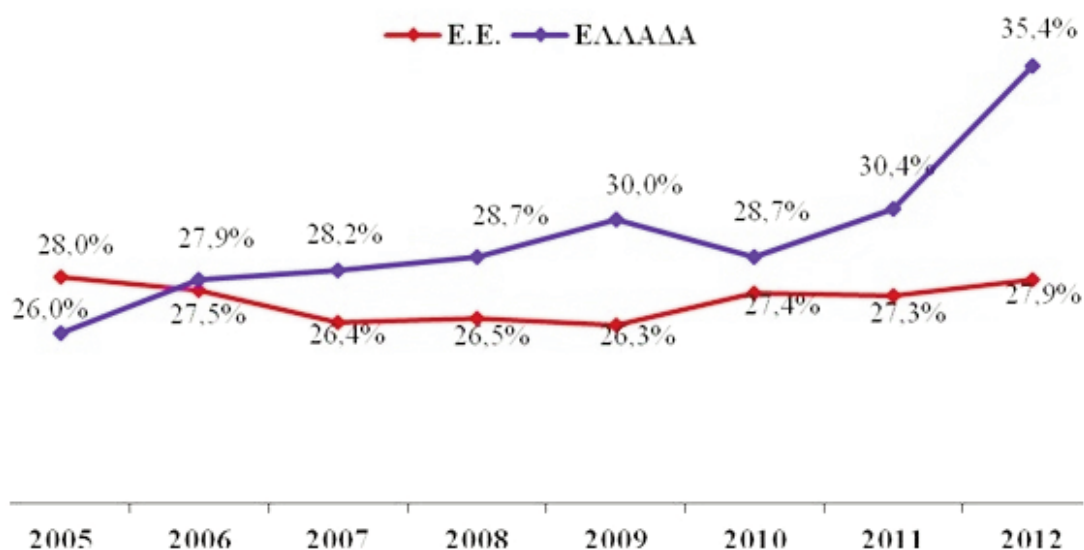
Γράφημα 1

Παιδική φτώχεια στην Ε.Ε. (2012) (Πηγή: Eurostat)

Γράφημα 2

Φτώχεια ή Κοινωνικός Αποκλεισμός σε παιδιά κάτω των 18 ετών (Πηγή: Eurostat)

Γράφημα 3

Ποσοστό (%) φτώχειας ατόμων 16-24 ετών (Πηγή: Eurostat)

